मनुपादानुक्रमणी

सम्पादक—

डाक्टर भगवान्दास
श्री राजाराम शास्त्री

प्रकाशक—

ज्ञानमण्डल, काशी।

प्रथम संस्करण]   संवत् १९९०   [मूल्य ।।।)

प्रकाशक—
श्रीमुकुन्दीलाल श्रीवास्तव,
ज्ञानमण्डल, काशी ।

मुद्रक—
श्री मा. वि. पराड़कर
ज्ञानमण्डल यन्त्रालय, काशी ।

प्रकाशकका वक्तव्य

आदिस्मृति मनुस्मृतिके वाक्योंके ठीक पतेका अर्थात् अध्याय और श्लोकके अंकोंकी आवश्यकता बहुधा पड़ती है। श्लोकोंके पहिले पादकी अनुक्रमणी तो छपी है, पर चारो पादोंकी नहीं। हमारी आकांक्षा थी कि शब्दोंकी अनुक्रमणी बना लेते, पर अभी यह सम्भव नहीं हुआ। इस कारण केवल पादोंकी अनुक्रमणी हम प्रकाशित कर रहे हैं। काशी विद्यापीठके भूतपूर्व छात्र तथा अध्यापक श्री राजाराम शास्त्रीके द्वारा यह बनवायी गयी है।

कुछ समयसे यह तैयार रही। हम आशा कर रहे थे कि श्री भगवान्दास जी, जिनकी ही प्रेरणा और सहायतासे यह लिखी गयी, इसकी भूमिकाके रूपमें मनुस्मृतिका सार हिन्दी भाषियोंके उपयोगके लिये लिख सकेंगे। पर अन्य कार्योंमें व्यग्र रहनेसे वे अभी उसे पूरा नहीं कर सके। अब इसके प्रकाशनमें अधिक विलम्ब करना उचित नहीं समझा गया। हम आशा करते हैं कि श्री भगवान् दास जीकी भूमिका हमें शीघ्र मिल जायगी। तैयार हो जानेपर वह अलगसे प्रकाशित कर दी जायगी।

हमें पूरी आशा है कि इस अनुक्रमणीसे संस्कृतके विद्वान् समुचित लाभ उठावेंगे और मनुस्मृतिमें कही बातोंका पता विना प्रयास लगानेमें सहायता पावेंगे।

प्रकाशक

ॐ

मनुपादानुक्रमणी ।

पाद	अ०	श्लो०
अदित्सस्त्यागमर्हति	१०	११३
अदीयमाना भर्तारम्	९	९१
अदूषितानां द्रव्याणाम्	९	२८६
अदृष्टमद्भिर्निर्णिक्तम्	५	१२७
अदेश्यं यश्च दिशति	८	५३
अदैवं भोजयेच्छ्राद्धम्	३	२४७
अद्भिः खानि च संस्पृशेत्	२	५३
अद्भिः प्रक्षालनं प्रोक्तम्	११	१९९
अद्भिः प्राणानुपस्पृशेत्	४	१४३
अद्भिः शौचं विधीयते	५	११८
अद्भिरेव द्विजाग्र्याणाम्	३	३५
अद्भिरेव विशुध्यति	५	११२
अद्भिर्गात्राणि शुध्यन्ति	५	१०९
अद्भिर्मूलफलेन वा	३	२६७
,, ,,	४	२९
अद्भिस्तीर्थेन धर्मवित्	२	६१
अद्भिस्तु प्रोक्षणं शौचम्	५	११८
अद्भ्यो गन्धगुणा भूमिः	१	७८
अद्भ्योऽग्निर्ब्रह्मतः क्षत्रम्	९	३२१
अद्याच्चैतदकुत्सयन्	२	५४
अद्यात्काकः पुरोडाशम्	७	२१
अद्यात्सम्यक्सुतार्थिनी	३	२६२
अद्यानामोदनस्य च	८	३२९
अद्यान्मन्त्रैर्विषापहैः	७	२१७
अद्रोहेण च भूतानाम्	४	१४८
अद्रोहेणैव भूतानाम्	४	२
अद्वारेण च नातीयात्	४	७३
अधःशय्यां गुरोर्हितम्	२	१०८
अधमर्णाद्विभावितम्	८	४७
अधमानधमांस्त्यजेत्	४	२४४
अधमा मध्यमाग्र्या च	१२	४१
अधमर्णार्थसिद्ध्यर्थम्	८	४७
अधर्मदण्डनं लोके	८	१२७
अधर्मनियमाय च	८	१२२
अधर्मप्रभवं चैव	६	६४
अधर्मादपि षड्भागः	८	३०४
अधर्मेण च यः प्राह	२	१११
अधर्मेणैधते तावत्	४	१७४
अधर्मो नृपतेर्दृष्टः	९	२४९
अधर्मो विद्यते भुवि	८	३८१
अधस्ताज्ञोपदध्याच्च	४	५४
अधार्मिकं तस्करं च	४	१३३
अधार्मिकं त्रिभिर्न्यायैः	८	३१०
अधार्मिकाणां पापानाम्	४	१७१
अधार्मिको नरो यो हि	४	१७०
अधिकं वापि विद्येत	११	७
अधिगच्छेद्यदि स्वयम्	९	९१
अधितिष्ठेन्न केशांस्तु	४	७८
अधियज्ञं ब्रह्म जपेत्	६	८३
अधिविन्ना तु या नारी	९	८३
अधीत्य चानुवर्तन्ते	६	९३
अधीत्य विधिवद्वेदान्	६	३६
अधीयानादवाप्नुयात्	२	११६
अधीयानो विवर्जयेत्	४	१०१
अधीयीरंस्त्रयो वर्णाः	१०	१
अधीष्व भो इति ब्रूयात्	२	७३
अधैर्यं च मलावहम्	११	७०
अधोदृष्टिर्नैष्कृतिकः	४	१९६
अध्यक्षान्विविधान्कुर्यात्	७	८१
अध्यग्न्यध्यावाहनिकम्	९	१९४
अध्यात्मरतिरासीनः	६	४९
अध्यापनं च कुर्वाणः	४	१०१

पाद	अ०	श्लो०	पाद	अ०	श्लो०
कृतं त्रेतायुगं चैव	९	३०१	कृत्वा दारपरिग्रहम्	९	३२६
कृतमस्यान्नमेत्र च	४	२१४	कृत्वान्यतममिच्छया	११	१२४
कृतचूडे च संस्थिते	५	५८	कृत्वा पापं हि संतप्य	११	२३०
कृतज्ञं धृतिमंतं च	७	२१०	कृत्वा पापानि मानवाः	८	३१८
कृतदारो गृहे वसेत्	५	१६९	कृत्वाप्यायनमादितः	३	२११
कृतदारोऽपरान्दारान्	११	५	कृत्वा मूत्रं पुरीषं वा	५	१३८
कृतदुर्गश्च शाश्वतः	९	२५२	कृत्वा विधानं मूले तु	७	१८४
कृतनिर्णेजनांश्चैव	११	१८९	कृत्वा शवशिरोध्वजम्	११	७२
कृतं त्रेतायुगं चैव	९	३०१	कृत्वा सत्येन संविदम्	८	२१९
कृतबुद्धिषु कर्तारः	१	९७	कृत्वैतद्बलिकर्मैवम्	३	९४
कृतवापनो निवसेत्	११	७८	कृत्स्नं चाष्टविधं कर्म	७	१५४
कृतवापो वसेद्गोष्ठे	११	१०८	कृत्स्नमुद्विजते जगत्	७	१०३
कृतशौचः समाहितः	४	९३	कृत्स्नमेव लभेतांशम्	८	२०७
,, ,,	७	१४५	कृत्स्नामेकोऽपि सोऽर्हति	१	१०५
कृतसंज्ञान्समंततः	७	१९०	कृमयोऽभक्ष्यभक्षिणः	१२	५९
कृताञ्जलिरुपासीत	४	१५४	कृमिकीटपतङ्गांश्च	१	४०
कृतान्नं च तिलैः सह	१०	८६	कृमिकीटपतङ्गानाम्	१२	५६
कृतान्नं चाकृतान्नेन	१०	९४	कृमिकीटवयोहत्या	११	७०
कृतान्नं देयमुच्यते	११	३	कृमिभूतः श्वविष्ठायाम्	१०	९१
कृतानुसारादधिका	८	१५२	कृशमप्याददीतक्षमम्	७	२०८
कृताभमुदकं स्त्रियः	९	२१९	कृशानपि कदाचन	४	१३५
कृतायामस्य धर्मतः	३	२४८	कृषिं यत्नेन वर्जयेत्	१०	८३
कृतावस्थो धनैषिणा	८	६०	कृषिं साध्विति मन्यन्ते	१०	८४
कृते त्रेतादिषु ह्येषाम्	१	८३	कृषिगोरक्षमास्थाय	१०	८२
कृतोपनयनस्यास्य	२	१७३	कृषिजीवी श्लीपदी च	३	१६५
कृतोपनयनो द्विजः	२	१०८	कृष्टजानामोषधीनाम्	११	१४४
कृत्यासु विविधासु च	९	२९०	कृष्णपक्षे दशम्यादौ	३	२७६
कृत्वा कर्म विगर्हितम्	११	२३२	कृष्णपक्षेषु संपठेत्	४	९८
कृत्वा कामाद् द्विजोत्तमः	११	१६२	कृष्णसारस्तु चरति	२	२३
कृत्वा च स्त्रीसुहृद्वधम्	११	८८	कृष्णे शुक्ले च वर्धयेत्	११	६४
कृत्वा चैवावसक्थिकाम्	३	११२	कृष्या राजोपसेवया	३	६४

पाद	अ०	श्लो०	पाद	अ०	श्लो०
तस्य सोऽहर्निशस्यान्ते	१	७४	तां श्वभिः खादयेद्राजा	८	३७१
तस्य स्तेयस्य निष्कृतिः	८	२१३	तां साध्वीं बिभृयान्नित्यम्	९	९५
तस्य स्याद्यस्य तल्पजः	९	१७०	तांस्तु देवाः प्रपश्यन्ति	८	८५
तस्य स्युर्निर्मणानि च	६	५३	ताः प्रवक्ष्याम्यशेषतः	८	१३१
तस्य ह्याशु विनाशाय	७	१२	ताञ्छिष्याच्चौरदण्डेन	८	२९
तस्यां चैव प्रसूतस्य	३	१९	ताडयित्वा तृणेनापि	४	१६६
तस्यां जाताः समांशाः स्युः	९	१५७	,, ,,	११	२०५
तस्यां त्वरोचमानायां	३	६२	तादृग्गुणा सा भवति	९	२२
तस्याः पुरीषे तन्मासम्	३	२५०	तादृग्रोहति तत्तस्मिन्	९	३६
तस्याः स्याद् द्विशतो दमः	८	३६९	तादृशं फलमाप्नोति	९	१६१
तस्याददन्ति षड्भागम्	८	३५	तादृशान्सम्प्रवक्ष्यामि	८	६१
तस्यादोषमदर्शयन्	८	२२५	तादृशेन शरीरेण	१२	८१
तस्यापि तत्क्षुधा राष्ट्रम्	७	१३४	ताननन्तरनाम्नस्तु	१०	१४
तस्याप्यन्नं यथाशक्ति	३	१०८	तानब्रवीदृषीन्सर्वान्	१	६०
तस्यामात्मनि तिष्ठन्त्याम्	९	१३०	तानानयेद्वशं सर्वान्	७	१०७
तस्यार्थे सर्वभूतानाम्	७	१४	तानि कारुककर्माणि	१०	१००
तस्याशु कर्त्ये अंगुल्यौ	८	३६७	तानि कृत्वाहतानीव	३	५८
तस्यास्यनिर्गतं धर्मम्	१२	१२६	तानि निर्हरतो लोभात्	८	३९९
तस्याहुः संप्रणेतारम्	७	२६	तानि पश्येदतन्द्रितः	७	१२०
तस्येमान्याश्रयन्ति षट्	१	१७	तानि मेध्यानि सर्वशः	५	१३२
तस्येह त्रिविधस्यापि	१२	३	तानि संधिषु सीमायाम्	८	२५१
तस्येह भागिनौ दृष्टौ	९	५३	तानि सम्यक्प्रवक्ष्यामि	२	८९
तस्यैव वा निधानस्य	८	३६	तानि सम्यङ्निबोधत	११	२३१
तस्यैष व्यभिचारस्य	९	२१	तान्निबोधत कार्त्स्न्येन	३	१८३
तस्योत्सर्गेण शुध्यन्ति	११	१९३	तान्निःस्वान्कारयेन्नृपः	९	२३१
तां तु यः स्तेनयेद्वाचम्	४	२५६	तान्प्रजापतिराहैत्य	४	२२५
तां ब्रूयाद्भवतीत्येवम्	२	१२९	तान्प्रवक्ष्याम्यशेषतः	३	१२४
तां विवर्जयतस्तस्य	४	४२	,, ,,	१०	२५
तांश्च श्राद्धे न भोजयेत्	३	१५१	तान्प्रसह्य नृपो हन्यात्	९	२६९
तांश्च सम्यक् परीक्षयेत्	७	१९४	तान्प्राज्ञोऽहमिति ब्रूयात्	२	१२३
तांश्चारयित्वा त्रीन्कृच्छ्रान्	११	१९१	तान्यर्वाक्कालिकतया	१२	९६

पाद	अ०	श्लो०
तेषामद्भिः स्मृतं शौचम्	६	५३
तेषामनुपरोधेन	२	२३६
तेषामपीह विज्ञेयम्	३	२००
तेषामप्येतदादिशेत्	११	१९२
तेषामर्थे नियुञ्जीत	७	६२
तेषामाद्यमृणादानम्	८	४
तेषामारक्षभूतं तु	३	२०४
तेषामिदं तु सप्तानाम्	१	१९
तेषामुत्पन्नतन्तूनाम्	९	२०३
तेषामुदकमानीय	३	११०
तेषामृषीणां सर्वेषाम्	३	१९४
तेषु तेषु तु कृत्येषु	९	२९७
तेषु दर्भेषु तं हस्तम्	३	२१६
तेषु सम्यग्वर्तमानः	२	५
ते षोडश स्याद्धरणम्	८	१३६
तेष्वेव त्रिषु तुष्टेषु	२	२२८
तेष्वेव नित्यं शुश्रूषां	२	२३५
ते सम्यगुपजीवेयुः	१०	७४
ते सर्वार्थेष्वमीमांस्ये (ते सर्वार्थेषु मीमांस्ये, मीमांसाशास्त्रानुसारेण विचारणीये, इति वा पाठः)	२	१०
ते सुवर्णस्तु षोडश	८	१३४
तेऽस्य गृह्याणि कर्माणि	७	७८
तेऽस्य सर्वाण्यवेक्षेरन्	७	८१
तेऽहोरात्रविदो जनाः	१	७३
ते ह्येनं कुपिता हन्युः	९	३१३
तैः सार्धं चिन्तयेन्नित्यम्	७	५६
तैजसानां मणीनां च	५	१११
तैरेव चावृतो भूतैः	१२	२०

पाद	अ०	श्लो०
तैर्भूतैः स परित्यक्तः	१२	२१
तैर्यग्योनाम्वयोतिगान्	७	१४९
तैर्यग्योनास्तथैव च	७	१५०
तैलं तैलपकः खगः	१२	६३
तैलं मधु गुडं कुशान्	१०	८८
तैलबिन्दुरिवाम्भसि	७	३३
तैलस्य च घृतस्य च	८	३२८
तैलिकः कूटकारकः	३	१५८
तैस्तैरुपायैः संगृह्य	८	४८
तोयं हरति रश्मिभिः	९	३०५
तौ तु जातौ परक्षेत्रे	३	१७५
तौ धर्मं पश्यतस्तस्य	१२	१९
तौ नृपेण ह्यधर्मज्ञौ	८	५९
तौर्यत्रिकं वृथाट्या च	७	४७
तौ हि च्युतौ स्वकर्मभ्यः	८	४१८
त्यक्तव्याः कृतलक्षणाः	९	२३९
त्यक्ताग्निर्वार्धुषिस्तथा	३	१५३
त्यक्ता वा स्यादकारणात्	९	१७७
त्यक्त्वान्यतमथा तनुम्	६	३२
त्यक्त्वा सङ्गाञ्छनैः शनैः	६	८१
त्यक्त्वा सङ्गान् परिव्रजेत्	६	३३
त्यजतो धर्मनैपुणम्	१०	८५
त्यजन्नपतितानेतान्	८	३८९
त्यजेत्कन्यां विगर्हिताम्	९	७२
त्यजेदाश्वयुजे मासि	६	१५
त्यागिनां कुलयोषिताम्	३	२४५
त्यागेन तपसैव च	१०	१११
त्याज्या वा कुलसंनिधौ	९	८३
त्रपुणः सीसकस्य च	५	११४
त्रयं ब्रह्म सनातनम्	१	२३
त्रयं सुविदितं कार्यम्	१२	१०५

पाद	अ०	श्लो०
धर्मस्थः कारणैरेतैः	८	५७
धर्मस्य नृपतिः पदम्	८	४४
धर्मस्य परमं गुह्यम्	१२	११७
धर्मस्य प्रतिभूः स्मृतः	७	१७
धर्मस्य ब्राह्मणो मूलम्	११	८३
धर्मस्य मुनयो गतिम्	१	११०
धर्मस्याव्यभिचारार्थम्	८	१२२
धर्मस्यासेवनेन च	१२	५२
धर्मार्थं तदपार्थकम्	८	७८
धर्माद्विचलितं हन्ति	७	२८
धर्माधर्मविचक्षणः	१०	१०६
,, ,,	१०	१०८
धर्माधर्मावृतानृते	१	२९
धर्माधर्मौ च केवलौ	८	२४
धर्माधर्मौ व्यवेचयत्	१	२६
धर्मान्नो वक्तुमर्हसि	१	२
धर्मान्वक्ष्यामि शाश्वतान्	९	१
धर्मार्थं चैव विप्रेभ्यः	७	७९
धर्मार्थं येन दत्तं स्यात्	८	२१२
धर्मार्थप्रभवं चैव	६	६४
धर्मार्थमचिरस्थितान्	१०	९०
धर्मार्थाभ्यां न हीयते	८	७४
धर्मार्थावुच्यते श्रेयः	२	२२४
धर्मार्थौ चानुचिन्तयेत्	४	९२
धर्मार्थौ यत्र न स्याताम्	२	११२
धर्मासनमधिष्ठाय	८	२३
धर्मेण ग्रामयोर्द्वयोः	८	२६१
धर्मेण च द्रव्यवृद्धौ	९	३३३
धर्मेण व्यवहारेण	८	४९
धर्मेण हि सहायेन	४	२४२
धर्मेणाधिगतो यैस्तु	१२	१०९

पाद	अ०	श्लो०
धर्मेणापि नियुक्तायाम्	३	१७३
धर्मे दध्यात्सदा मनः	१२	२३
धर्मे पथि निवेशयेत्	८	२२८
धर्मेप्सवस्तु धर्मज्ञाः	१०	१२७
धर्मे वर्त्मनि तिष्ठतोः	९	१
धर्मे सीदति सत्वरः	९	९४
धर्मो नैश्रयसः परः	९	३३४
धर्मोपदेशं दर्पेण	८	२७२
धर्मो यत्रोपरुध्यते	८	३४८
धर्मो रक्षति रक्षितः	८	१५
धर्मो विद्धस्त्वधर्मेण	८	१२
धर्मो वो रतिसंहितः	९	१०३
धर्म्यं विद्यादिमं विधिम्	१०	७
धर्म्यं विभागं कुर्वीत	९	१५२
धर्म्यमाहारयेद्बलिम्	१०	११९
धर्म्यौ क्षत्रस्य तौ स्मृतौ	३	२६
धातूनां हि यथा मलाः	६	७१
धातूनामेव च क्षितौ	८	३९
धात्रैव सृष्टा ह्याद्याश्च	५	३०
धाना मत्स्यान्पयो मांसम्	४	२५०
धान्यं दशभ्यः कुम्भेभ्यः	८	३२०
धान्यं शाकं च वासांसि	२	२४६
धान्यं हृत्वा भवत्याखुः	१२	६२
धान्यकुप्यपशुस्तेयम्	११	६६
धान्यचौरोऽङ्गहीनत्वम्	११	५०
धान्यदः शाश्वतं सौख्यम्	४	२३२
धान्यद्रोणस्तु मासिकः	७	१२६
धान्यवच्छुद्धिरिष्यते	५	११९
धान्यानामष्टमो भागः	७	१३०
धान्यान्नधनचौर्याणि	११	१६२
धान्येऽष्टमं विशां शुल्कम्	१०	१२०

